

ОСВІТА В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ (HUMAN RIGHTS EDUCATION) – всі види виховної, професійно-освітньої, інформаційної, просвітницької та навчальної діяльності, спрямованої на заохочення загальної поваги й дотримання всіх прав людини та основних свобод і, отже, сприяє, серед іншого, запобіганню порушень прав людини і зловживань ними завдяки формуванню в індивідуумів відповідних знань, умінь, уявлень і за допомогою розвитку їх здібностей та поведінки з метою забезпечення для них можливості вносити свій внесок у створення і заохочення універсальної культури прав людини.

Здатність жити разом в умовах демократії не виникає сама по собі. Знання, навички та цінності, складові передумови життя в демократичному суспільстві, потрібно вивчати і виховувати протягом усього життя. У той час як усі люди повинні розуміти основи демократії та права людини, таким цінностям як гідність, толерантність і повага до інших людей, а також таким навичкам як співпраця, критичне мислення та відстоювання прав людини неможливо навчити традиційними способами. Вони вивчаються через справи і практику, в процесі життя і діяльності у демократичному оточенні із раннього віку. Освіта в галузі прав людини має багато визначень, які задекларовані у міжнародних документах, розглянемо основні з них.

Освіта в галузі прав людини – навчання та інформування, спрямоване на формування загальної культури прав людини. Комплексна освіта в області прав людини дає не тільки знання про права людини і діючі механізми їх захисту, а й навички, необхідні для просування, захисту та реалізації прав людини в повсякденному житті.

Освіта в галузі прав людини – означає виховання, підготовку, просвітництво, інформацію, практику і діяльність, які спрямовані, завдяки передачі учням знань, навичок і розуміння, а також розвитку їх позицій і поведінки, на розширення можливостей учнів сприяти їх створенню і захисту загальної культури прав людини в суспільстві з метою просування й захисту прав людини та основних свобод.

Основними завданнями в області прав людини є: формувати повагу до прав людини і основних свобод; розвинути почуття поваги до себе та інших, до цінності людської гідності; виховувати відносини і поведінку, які призведуть до поваги прав інших; забезпечити ґендерну рівність і рівні можливості для жінок у всіх сферах; виховувати повагу і розуміння культурних відмінностей, особливо у відношенні різних національних,

етнічних, релігійних, мовних та інших меншин і спільнот; виховувати активних громадян своєї країни; сприяти розвитку демократії, соціальної справедливості й розвитку, збалансованості в суспільстві, солідарності і дружби між людьми й народами; сприяти діяльності міжнародних організацій, націлених на формування культури миру, заснованої на загальних цінностях прав людини, міжнародного взаєморозуміння, терпимості і ненасильництва.

Підходи Ради Європи щодо прав людини в галузі освіти: неформальна освіта; навчання, засноване на власному досвіді; активна участь; інтерактивність; для навчання потрібні не лише знання та навички, а й відношення та цінності; критичне мислення; спрямованість на дії; індивідуальний та груповий процес.

Правам людини можна навчати за трьома освітніми *напрямами*: 1) інформальна освіта як безперервний процес, в ході якого кожна людина виробляє певні відносини і цінності, набуває навички та знання під впливом навчання, ресурсів свого оточення й свого повсякденного досвіду (сім'я, сусіди, ринок, бібліотека, ЗМІ, робота, ігри і т. д.); 2) формальна освіта, що передбачає структуровану систему освіти від початкової школи до університету, включає спеціалізовані програми технічної та професійної підготовки; 3) неформальна освіта означає будь-яку плановану програму особистої і соціальної освіти молодих людей, покликану поліпшити певний набір навичок і вмінь за рамками формального навчального плану.

Неформальна освіта в тому вигляді, в якому вона існує в багатьох молодіжних організаціях та школах, є: добровільною; в ідеалі доступною для всіх; організованим процесом з навчальними цілями; орієнтованою на учня, допускаючи його активну участь; направленою на навчання життєвим навичкам і підготовку до активної участі в житті суспільства; заснованою як на індивідуальному, так і на груповому навчанні з колективним підходом; цілісною й орієнтованою на процес; заснованою на досвіді та дії, вважаючи відповідною точкою потреби учасників.

Формальна, інформальна і неформальна освіта є взаємодоповнюючими і взаємопідтримуючими елементами процесу безперервного навчання упродовж життя. Різноманітні ігри та вправи можна з користю застосовувати в різних контекстах, у формальному або неформальному середовищі на регулярній або нерегулярній основі.

При розробці програм педагоги в галузі прав людини повинні враховувати як потреби, так і можливості. Педагог може реалізувати програму виключно на основі своїх особистих цінностей, досвіду, ресурсів і положення в суспільстві. Однак він може розглянути, як планована програма співвідноситься з наявними моделями освіти в галузі прав людини і наскільки ймовірно те, що ця програма буде сприяти зміцненню прав людини в конкретній громаді або суспільстві в цілому.

Розрізняють три основні *моделі* освіти в галузі прав людини.

Модель 1 – Цінності та обізнаність. Основний наголос освіти в галузі прав людини у межах цієї моделі робиться на передачу базових знань з правозахисної тематики та сприяння їх інтеграції в суспільні цінності. Як правило, в цю сферу потрапляють суспільно-просвітницькі кампанії та шкільні навчальні плани. Досить часто шкільні програми охоплюють права людини з основоположними демократичними цінностями і практикою.

Модель 2 – Підзвітність. Згідно з нею передбачається, що учасники вже прямо або опосередковано пов'язані з гарантіями прав людини. Тому освіта в галузі прав людини акцентується на тому, яким чином професійні обов'язки передбачають забезпечення прав людини; прямий моніторинг порушень прав людини та виступи перед відповідними державними структурами; особливу турботу про захист прав людей (особливо вразливих категорій населення), за яких вони несуть певну відповідальність. У рамках цієї моделі всі освітні програми виходять з того, що їх учасники будуть безпосередньо займатися захистом прав особистості або групи. Прикладами програм, що підпадають під модель підзвітності, служать навчання правозахисників та активістів прийомам моніторингу й документального підтвердження порушень прав людини і процедурам подачі скарг у відповідні національні та міжнародні органи та ін.

Модель 3 – Трансформаційна. Програми освіти в галузі прав людини, що містять трансформаційну модель, орієнтовані на розвиток здатності розпізнавати порушення прав людини і брати участь у їх запобіганні. У деяких випадках конкретною аудиторією виступають співтовариства, а не просто окремі люди. Ця модель використовує прийоми (подекуди розроблені в рамках психології розвитку), що припускають самоаналіз і підтримку всередині певної групи людей. Однак формальний акцент на права людини – лише один з компонентів такої моделі. Повна програма може також включати в себе

розвиток лідерських якостей, навчання методам вирішення конфліктів, професійну підготовку, роботу і неформальне стажування. Таку модель можна виявити в програмах, що діють в таборах для біженців, в постконфліктних суспільствах, при роботі з жертвами побутового насильства і з командами, що обслуговують малозабезпечених.

Література

1. Декларация ООН об образовании и подготовке в области прав человека от 19 декабря 2011 г., статья 2, п. 1 URL: — Режим доступа : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hr_education.shtml)
2. Образование в области прав человека в школьной системе Европы, Центральной Азии и Северной Америки : сборник примеров успешных практик. — Совет Европы, БДИПЧ ОБСЕ, ЮНЕСКО, УВКПЧ ООН, 2009. — 282 с.
3. Хартия Совета Европы о воспитании демократической гражданственности и образовании в области прав человека, 2010. — 8 с.
4. Тиббиттс Фелиса. Формирование моделей образования в области прав человека [Электронный ресурс] / Фелиса Тиббиттс. — Режим доступа : http://www.hrea.org/index.php?doc_id=555.

© ***Ольга Добрякова***